

Народний месник

(до 230 – річчя з дня народження Устима Кармелюка)

Ярмолинецька центральна районна бібліотека

Бібліографічний відділ

Народний месник

(до 230-річчя з дня народження Устима Кармелюка)

Ярмолинці, 2017

ББК 81

Н 12 Народний месник : до 230-річчя з дня народження У.
Кармелюка. – Ярмолинці, 2017. – 12с.

Про національно-визвольний рух у 1813–1835 рр. на Поділлі, який очолив Устим Кармалюк проти московських, польських і жидівських панів, про героїчне життя народного месника розповідається в цьому інформаційному виданні.

За Сибіром сонце сходить...

Хлопці, не зівайте:

Ви на мене, Кармалюка,

Всю надію майте!

Т. Шевченко.

Устим Якимович Кармелюк (Кармалюк) народився 10 березня 1787 року в селі Головчинці Літинського повіту Подільської губернії (нині село Кармалюкове Жмеринського району Вінницької області) в сім'ї кріпаків.

У 17 років його забрали до двору пана Пігловського, та за бунтарські дії був відданий поміщиком на 25-річну службу в царську армію. У 1813 дезертирував з 4-го уланського полку, який розміщався в Кам'янці-Подільському та повернувся в рідні місця. Незабаром був спійманий і засуджений до 500 ударів батою, після чого його направили до кримського штрафного батальйону. Але на шляху до Криму Кармалюк втік з-під варти.

У 1814 році він очолив повстання селян проти російського самодержавства і дворянства, яке розгорнулося в Літинському, Летичівському і Ольгопільському повітах. У 1817 році Кармелюк був схоплений жандармами і засуджений до смертної кари. В останній момент кара була замінена на 25 ударів батою і 10 роками каторги в Сибіру. Однак під час етапування Кармалюк втік із В'ятської етапної в'язниці.

У цей час родина Кармалюка, його дружина Марія і діти піддаються репресіям та гонінням. Як відомо, у Кармалюка було п'ятеро дітей – четверо синів і одна донька. Одружений був

Кармалюк двічі, перша дружина Євдокія померла, залишивши хлопчика Івана і дівчинку Настю, друга дружина, відома як Марія Щерба, від шлюбу з якою у нього було троє синів: Остап, Іван і Тарас.

Повернувшись на Поділля, Устим продовжував боротьбу, доки його знову не схопили під час облави. Та скориставшись знанням російської мови й відповідними документами, під час слідства видав себе за солдата з Костроми. Під посиленою охороною Кармалюка, закованого в кайдани і прикутого до воза відправляють до містечка Літина в місцеву тюрму. Під час допитів на очній ставці в Літинському нижньому земському суді із родиною, Кармалюка видає маленький син, що кинувся батькові в обійми.

Після того, як його запроторили у Кам'янець-Подільську фортецю, Кармалюк разом з іншими в'язнями здійснив свою четверту втечу. При спробі до втечі був поранений і схоплений жандармами. На цей раз його прикували до кам'яного стовпа у вежі Юлія II (Папській, пізніше названій Кармелюковою). Взимку 1824 року Кармалюка покарали 101 ударом батога, затаврували розпеченим залізом і знову

відправили етапом до Сибіру. Наступні два роки Кармалюк разом з іншими каторжанами конвойований до Тобольська. У 1825 з Тобольської каторжної в'язниці потрапив у Ялуторовськ. Незабаром він знову втік, але був схоплений і запроторений у набагато гірші умови.

Утеча звідти - один із найзнаменитіших документованих випадків. Восени, під час нічної бурі, Кармалюк виламав ґрати, зібрав сорочки всіх співкамерників і зв'язав їх у довге полотнище. До кінця прив'язав камінь і закинув за частокіл в'язниці. По цьому висячому мосту, прямо з вікна за огорожу один за одним перебралися усі в'язні - зранку камера була порожня.

У 1828 році знову був схоплений і відправлений до Сибіру на Боровлянський скляний завод у Тобольській губернії. Потім знову втеча, а в 1830 - черговий арешт. Через 2 роки Кармалюк розібрав стелю в своїй камері і втік із Літинської в'язниці.

У 1830-1835 роках селянський рух під проводом Кармалюка охопив усе Поділля, суміжні з ним райони Бессарабії та Київщини. У ньому брали участь близько 20 тисяч осіб. Протягом 23 років боротьби повстанські загони Кармалюка здійснили понад тисячу нападів на поміщицькі садиби. Захоплені у поміщиків гроші та цінності роздавали селянським біднякам. У повстанському русі брали участь не тільки українці, а й поляки та євреї. Довгі роки сподвижником Кармалюка були євреї Аврум Ель Іцкович, Абрашко Дувідовіч Сокольницький, Арон Віняр та Василь Добровольський, а також поляки Ян і Олександр Глембоцькі, Фелікс Янковський та Олександр Витвицький. Жоден з них на допитах і очних ставках не зрадив Кармалюка, за що деякі з них були страчені, а інші вислані в Сибір.

Для боротьби з повсталими російський уряд у листопаді 1833 р. створив Галузинецьку комісію. Допитавши 2700 осіб, урядова комісія постановила, що Кармалюк підняв на боротьбу 20 тисяч повстанців.

У 1835 році Кармелюк був убитий із засідки шляхтичем Рутковським; за переказами - не кулею, а срібним гудзиком в хаті Оляни Процькової (Прокопчук) села Коричинці Шляхові. Трагічна загибель сталася в ніч з 9-го на 10-е жовтня.

З метою залякування непокірних селян тіло ватажка ще довго возили по містах і селах. Поховали Кармалюка в м. Летичеві за огорожею міського кладовища, де пізніше, в 1974 році було встановлено 5-метровий пам'ятник.

Використані джерела:

1. Кармалюк // Українська Радянська Енциклопедія. Т. 5. — К., 1980. — С. 39;
2. Ерстенюк М. Кармелюк (Кармалюк) Устим Якимович — Довідник з історії України [Текст]: в 3 т. / Інститут історичних досліджень Львівського держ. ун-ту ім. Івана Франка. — К. : Генеза, 1993
3. Енциклопедія Українознавства. Т. 3. — Львів, 1994. — С. 960—961;
4. Король В. Історія України. — Київ, 2005. — С. 191.
5. histua.com/personi/k/karmaljuk-.
6. aratta-ukraine.com/sacred_ua.php.

Інформаційне видання

Народний месник

Укладач:

Москаленко В. М. – бібліограф-краєзнавець.

Папір офсетний. Формат 21x14,5. Друк ізографією. Наклад 10 примірників

Підписано до друку: 2017 року. Віддруковано з готового оригіналу – макета

Ярмолинецька ЦБС. Сmt. Ярмолинці пл.. 600-річчя Ярмолинець, 1а

